

УДК: 159.922.72:378.091.8

Світлана Віталіївна Шевченко,
кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького,
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНОЇ ТА КОНАТИВНОЇ СКЛАДОВИХ РОЗУМОВОЇ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ ПЕРШОКУРСНИКІВ

У статті презентовано теоретичний аналіз вивчення проблеми розумової працездатності особистості, експериментально досліджено психологічні особливості структурних компонентів когнітивної та конативної складових розумової працездатності студентів-першокурсників. Зроблено висновок про середній рівень розумової працездатності студентів за виділеними компонентами, про необхідність розробки та впровадження ефективної системи психолого-педагогічних заходів з підвищення рівня розумової працездатності студентів.

Ключові слова: розумова працездатність, когнітивний компонент, конативний компонент, пізнавальні процеси, розумові дії.

Постановка проблеми. Важливою передумовою підвищення розумової працездатності студентів-першокурсників є аналіз її психологічних особливостей. У роботах дослідників підкреслюється думка про те, що навчання у виші слід зарахувати до категорії специфічної розумової праці, тобто праці, що потребує постійного активного напруження інтелектуальних, емоційних та вольових функцій [2, с. 8]. Актуальність проблеми обумовлена тим, що інтелектуальна діяльність навчальної праці студентів являє собою складний процес в умовах об'єктивно існуючих протиріч: між великим обсягом навчальної та наукової інформації та дефіцитом часу на її засвоєння; між об'єктивно плінним помірним, багатолітнім процесом становлення соціальної зрілості та бажанням якомога швидше самоствердитися та проявити себе; між прагненням до самостійності у відборі знань з урахуванням особистих інтересів та жорсткими рамками навчального плану і навчальних програм. Ці протиріччя створюють велике нервово-емоційне напруження, що негативно позначається на розумовій працездатності студентів [11, с. 107-108].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відмітити, що в сучасних умовах мають місце певні розбіжності у виділенні науковцями складових та показників працездатності людини [13, с. 81]. Наведемо деякі наукові позиції, присвячені обґрунтуванню певних конструктивних працездатності особистості. Для виявлення психологічних особливостей розумової працездатності людини вченими було виділено 2 взаємопов'язаних головних показники – кількісна та якісна характеристика продуктивності праці особистості і особливості протікання в неї пов'язаних із цією працею психічних процесів. Критерієм виявлення показників продуктивності праці особистості, різної за тривалістю та напруженістю, було використано коефіцієнт розумової працездатності особистості, який характеризував обсяг виконаної нею дозволеної роботи та кількість припущених у завданні помилок. Проте, виокремлення дослідниками окремої психологічної складової структури особистості, яка, на їхню думку, детермінує

ефективність розумової працездатності людини, не дозволило обґрунтувати сутність та закономірності проблеми стомлення функціональної системи організму. Більшість учених зазначили суттєвий вплив на коефіцієнт розумової працездатності особистості її мотивації, рівня домагань, зацікавленості й відповідальності, які під час зміни виду праці людини цілком оновлювали початковий рівень працездатності [13, с. 42-43].

Зазначимо, що у вітчизняних психофізіологічних дослідженнях із проблем гігієни праці особистості пропонується оцінювати вплив різних видів діяльності як на організм у цілому, так і на окремі його системи. Оскільки в будь-якій діяльності (фізичній чи розумовій) системи організму людини завантажені нерівномірно, то варто, перш за все (доводять представники цього напрямку) визначити серед них домінуючу. При цьому, в дослідженнях розумової працездатності особистості, як стверджував І. А. Кулак, доцільно зосереджуватися на визначенні найбільш завантаженої системи, її вивченні і оцінці з погляду ваги, інтенсивності й напруженості розумової праці [13, с. 81]. В наукових працях С. Н. Попова, К. А. Кафанова, А. М. Гамаль-Зль-Дина, А. Б. Лагутіна, спрямованих на виявлення психофізіологічних особливостей розумової працездатності у задалегідь визначеній діяльності, використана система показників, які характеризують сукупність внутрішніх умов (функціональний стан організму, величина його резервних можливостей, досвід і підготовленість, цілеспрямованість) здійснення визначеної діяльності [13, с. 82].

Один із напрямів дослідження психофізіологічних аспектів працездатності особистості у вітчизняній психологічній літературі було започатковано Є. Ільїним, Л. Коломенським, Г. Костюком, В. Мерліним, В. Небиліциним, В. Рождественською, О. Скрипченком, Б. Тепловим. Вихідним положенням цього напрямку було визначення розумової працездатності особистості як складного, багатофакторного утворення, яке залежить від мотиваційної сфери людини, умов праці й стану здоров'я індивіда, настрою й

емоційного ставлення до здійснення визначеної діяльності. При цьому, наголошено вченими, домінуючим чинником рівня й динаміки працездатності людини є її індивідуальні відмінності у виконанні специфічної, для кожного конкретного випадку, виду праці [13, с. 53], [5; 6; 7].

Натомість, за визначенням С. М. Морозової, основу працездатності складають спеціальні знання, вміння та навички; певні психофізіологічні особливості – пам'ять, увага, мислення та ін.; фізіологічні та фізичні особливості; сукупність спеціальних якостей, що необхідні у конкретній діяльності [11, с.307-308]. У статті О. Т. Кузнецової та В. О. Вітрук презентовано, що розумова працездатність є одним із головних показників функціонального стану психіки та інтегрує її основні характеристики – сприйняття, увагу, пам'ять тощо [9]. Автори також відмітили, що у розумовій діяльності найбільш об'єктивними показниками працездатності є продуктивність виконаної роботи, тобто якісні і кількісні показники роботи [9, с. 269]. Як відмітила О. В. Гризук, розумова працездатність характеризується тривалістю якісного виконання роботи, успішністю засвоєного матеріалу. Вона залежить від швидкості розумової діяльності, переключення, розподілу, концентрації та стійкості уваги, а також загальної витривалості [4], [3; 8]. В інших дослідженнях головним показником працездатності особистості визначено продуктивність, точність та швидкість виконання тих чи інших операцій. Ці показники, згідно з позиціями Л. В. Маришук, характеризують працездатність особистості за продуктивністю діяльності, яка виконується нею із заданою інтенсивністю, впродовж визначеного часу та на високому рівні надійності [10].

Продуктивність розумової працездатності, за визначенням О. П. Петрів, характеризується також зниженням функціонування активності основних працюючих систем, які включені в певну розумову діяльність. Таке зниження напруженості праці зумовлене охоронним гальмуванням психічних процесів. Характерним проявом цього є зниження стійкості уваги, продуктивності пам'яті, збільшення помилок під час виконання завдань, уповільнення швидкості під час їх вирішення тощо. Тому одним із складових компонентів структури розумової працездатності, який виділено О. П. Петрів, є *інтелектуальний*. Його показниками виступають увага, пам'ять та мислення. Загальним критерієм розвитку означеного показника є швидкість і точність обробки інформації [13, с. 88]. Слід також навести основні наукові здобутки у виділенні структурних компонентів розумової працездатності особистості, що презентовані у роботі В. Іванової, присвяченій інтеграції розумової працездатності та рухової активності студентів технічного вишу в процесі професійної підготовки. На її думку, *інтелектуальний компонент* розумової працездатності обслуговує операційний бік процесу формування і зміцнення розумової працездатності в гармонійному взаємозв'язку з руховою діяльністю в процесі

навчальної та позанавчальної діяльності. Автором також визначено *організаційно-діяльнісний компонент*, який впливає на раціональний розподіл часу на навчальну і позанавчальну діяльність і забезпечує найбільш продуктивне формування розумової та фізичної працездатності [7]. Зазначимо також, що в останні десятиріччя здійснено ряд досліджень психологічних показників розумової працездатності особистості, переважно стійкості уваги, у психолого-педагогічних працях з питань формування культури розумової праці. Важливими науковими здобутками експериментальних досліджень є виокремлення в структурі певного новоутворення особистості показника її розумової працездатності. Серед них варто наголосити на дослідженнях зв'язку особистісних і індивідуально-психологічних особливостей у розумовій стомлюваності [13, с. 59], [14].

Мета статті – експериментально дослідити психологічні особливості структурних компонентів когнітивної та конативної складової розумової працездатності студентів-першокурсників.

Виклад основного матеріалу. Диференціюючи наукові дослідження з проблеми розумової працездатності та її особливостей, ми сформулювали власну точку зору щодо визначення *конструктив розумової працездатності*: 1) *когнітивний компонент*, що презентований психофізіологічними особливостями студента, відповідним потенціалом когнітивних функцій та функціонуванням його основних пізнавальних процесів; 2) *емоційний компонент* - емоційними станами особистості студента, що активізуються під впливом розумового навантаження, інтенсивної або тривалої інтелектуальної діяльності; 3) *особистісний компонент* характеризується сукупністю спеціальних особистісних якостей, що необхідні під час здійснення розумових дій, та демонструє відношення та готовність студента до здійснення інтелектуальної діяльності; 4) *конативний компонент* як процес та результат виконання розумових дій.

У проведеному експерименті взяли участь студенти перших курсів Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького та Мелітопольського відокремленого підрозділу Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій. Вибірка в цілому склала 285 студентів. Для вивчення *когнітивного компонента розумової працездатності*, який презентований розвиненістю пізнавальних процесів студентів, нами використані такі методики: «Оцінка вибірковості уваги» (авт. Г. Мюнстерберг, адапт. Т. І. Пашуковою, А. І. Допірою, Г. В. Д'яконовою) [12], «Коректурна проба» (авт. Б. Бурдон, модиф. В. Я. Анфімовим) [1], «Дослідження аналітичності мислення» (авт. А. Лачінза та Є. Лачінза, модиф. Т. І. Пашуковою, А. І. Допірою, Г. В. Д'яконовою) [12], «Дослідження обсягу короткочасної пам'яті» (авт. Джекобсон, адапт. Т. І. Пашуковою, А. І. Допірою, Г. В. Д'яконовою) [12]. Отримані результати презентовано у таблиці 1.

Таблиця 1.

Кількісні показники (%) рівнів розвитку когнітивного компонента розумової працездатності першокурсників

n=285

Рівні розвитку пізнавальних процесів	Вибірковість уваги	Стійкість уваги	Аналітичність мислення	Обсяг короткочасної уваги
високий	29,47	9,12	17,90	11,93
середній	43,85	52,63	61,05	69,12
низький	26,68	38,25	21,05	18,95

Як ми можемо бачити на табл. 1., у більшості (43,85%) студентів-першокурсників виявлений середній рівень розвитку вибірковості уваги, що вказує на їх здатність до відбору значущої інформації та ігнорування неістотної та побічної, виділяти предмети за суттєвими та несуттєвими ознаками, часткового узагальнювання та схематизації їх, це дещо знижує рівень їхньої інтелектуальної та пізнавальної активності. В інших студентів (52,63%) виявлений середній рівень розвитку стійкості уваги, демонструючи здатність зберігати її на певному предметі, не відволікатися та не ослаблювати її, але це залежить від їхньої вмотивованості та особливостей предметів (їх привабливості, яскравості, цікавості для суб'єкта), а також активності особистості в цей час. Це дозволяє констатувати те, що вони мають майже достатній потенціал для успішного оволодіння знаннями високої якості та продуктивності за цим показником. Результати дослідження вдало демонструють, що у більшос-

ті студентів (61,05%) діагностовано середній або задовільний рівень розвитку аналітичності мислення. Це вказує на те, що в них розвинута здатність використовувати логічні висновки за умов привабливості та значущості інтелектуальної діяльності, що дозволяє їм успішно здійснювати різні види діяльності, зокрема розумову. Більшість першокурсників (69,12%) продемонстрували середній рівень короткочасної пам'яті, виявивши здатність запам'ятовувати та відтворювати лише суттєву, цікаву, необхідну інформацію та виразні особливості окремих предметів. Отже, враховуючи, що сучасний навчальний процес пов'язаний з великим розумовим навантаженням, вони мають певні потенційні можливості для здійснення успішної розумової діяльності.

Контативний компонент розумової працездатності першокурсників вивчався нами на основі аналізу даних їхньої академічної успішності за результатами заліково-екзаменаційної сесії (таблиця 2).

Таблиця 2.

Показники академічної успішності студентів за результатами заліково-екзаменаційної сесії (n=285)

Всього студентів на початок сесії	У тому числі		Повинні складати екзамени	Склали					Отримали незадовільні оцінки	Абсолютна успішність	Якість знань
				Абсолютна кількість (у відсотках)							
	Всього студентів у акад. відпустці	Які отримали відстрочку з поважних причин		Рівень результативності інтелектуальної діяльності							
З усіх предметів навчального плану			Відмінно	На відмінно і добре	На задовільні оцінки						
				Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень					
285	1	1	283	263 92,93	14 4,95	161 56,89	88 31,09	20 7,07	92,9 3	61,84	

Відповідно до результатів, представлених у таблиці 2, встановлено, що показник абсолютної успішності студентів становить 92,93% від загальної кількості респондентів. Це пов'язано з тим, що не всі першокурсники (а саме 7,07%) отримали задовільні оцінки за підсумками сесії. Вони володіють навчальним матеріалом на рівні окремих фрагментів, мають труднощі із завершенням своєї інтелектуальної діяльності. Середній показник якості знань студентів

дорівнює 61,84%. Саме такий відсоток досліджуваних склали в сукупності сесію на «відмінно» та на «відмінно» і «добре». Аналізуючи рівні результативності виконання інтелектуальної діяльності (за підсумками сесії), встановлено, що 4,95% студентів показали високі показники, виявляючи особливі творчі здібності при здійсненні інтелектуальної діяльності, вміння самостійно здобувати знання, до кінця виконувати поставлені завдання, без допомоги викладача знахо-

дити та опрацювати необхідну інформацію, вміння використовувати набуті знання, самостійно розкривати власні нахили. Аналіз показав, що 56,89% першокурсників продемонстрували середній рівень результативності, склавши сесію на оцінку «відмінно» і «добре». Вони не завжди до кінця здатні виконувати розумові дії, проявляючи продуктивне виконання інтелектуальних завдань, при цьому вони вільно володіють обсягом навчального матеріалу, самі виправляють припущені помилки, кількість яких незначна, здатні узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати експериментального дослідження виявили, що у більшості студентів домінує середній рівень розвитку розумової працездатності за когнітивним та конативним складовими (середній рівень стійкості та вибіркової уваги, короткочасної пам'яті, середній або задовільний рівень розвитку аналітичності мислення). У першокурсників спостерігається здатність до відбору значущої інформації та ігнорування неістотної та побіч-

ної, спроможність протягом певного часу зберігати увагу на певному об'єкті, не відволікатися та не ослаблювати її. У студентів виявлено здібність оперувати поняттями, що дозволяє їм успішно оволодівати різними видами діяльності, зокрема навчальною та розумовою. До того ж, у студентів-першокурсників діагностовано середні показники результативності інтелектуальної діяльності, вони, склавши заліково-екзаменаційну сесію на оцінку «відмінно» і «добре», демонструючи продуктивне виконання інтелектуальних завдань, частково завершуючи мисленнєві дії, здатні самі виправляти припущені помилки, кількість яких незначна, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача. Це дозволяє констатувати, що у в цілому студенти мають майже достатній потенціал для успішного оволодіння знаннями високої якості та продуктивності розумової діяльності. Попри це, було виявлено й досить низькі показники розвитку розумової працездатності за виділеними компонентами, що потребує розробки системи заходів з їх підвищення. Це й виступає перспективами подальшої роботи в цьому напрямку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альманах психологических тестов / сост. С. Римский, Р. Р. Римская. – М.: КСП+, 1995. – 400 с.
2. Бачериков Н. Е. Психогигиена умственного труда учащейся молодежи / Н. Е. Бачериков, М. П. Воронцов, Э. И. Добромилль. – К.: Здоровья, 1988. – 168 с.
3. Бодров В. А. Профессиональное утомление: фундаментальные и прикладные проблемы / В. А. Бодров. – М.: Ин-т психологии РАН, 2009. – 560 с.
4. Грицук О. В. Розумова втома студентів педагогічного вузу як психологічна проблема [Електронний ресурс] / О. В. Грицук. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnpu_psykhol/2011_41/08.html.
5. Деревянко Е. А. Интегральная оценка работоспособности при умственном и физическом труде / Е. А. Деревянко, В. К. Хухалев, О. А. Лихачева и др. – М.: Экономика, 1976. – 76 с.
6. Заградский В. П. Значимость показателей функционального состояния организма в оценке умственной работоспособности / В. П. Заградский, А. В. Егоров, Б. Ц. Яковец // Военно-медицинский журнал. – 1981. – № 9. – С. 59-62.
7. Иванова В. В. Интеграция умственной работоспособности и двигательной активности студентов технического вуза в процесс профессиональной подготовки: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: [спец.] 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / В. В. Иванова; Благовещ. гос. пед. ун-т им. М. И. Калинина. – Чита, 2012. – 20 с.
8. Ильин Е. П. Психофизиология состояний человека / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2005. – 412 с.
9. Кузнецова О. Т. Порівняльна характеристика показників розумової працездатності студентів/
- О. Т. Кузнецова, В. О. Вітрук // Проблеми формування здорового способу життя молоді : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Л., 2008. – С. 267-274.
10. Маришук В. Л. Исследование функционального состояния для оценки работоспособности, профотбора и групповой совместимости / В. Л. Маришук // Методология исследований по инженерной психологии и психологии труда / под ред. А. А. Крылова. – Л., 1974. – Ч1. – С. 81-121.
11. Морозова Е. Н. Работоспособность и психологическое состояние студентов в течение учебного года и факторы, их определяющие / Е. Н. Морозова, Д. А. Жуйко, А. Л. Гринько // Слобожан. наук.-спорт. вісн. – 2009. – № 3. – С. 307-310.
12. Пашукова Т. І. Практикум із загальної психології / Т. І. Пашукова, А. І. Допіра, Г. В. Д'яконов. – К.: Знання, 2000. – 204 с.
13. Петрів О. П. Психологічні особливості розумової працездатності молодших школярів: дис. ... канд. психол. наук: [спец.] 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / О. П. Петрів; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2005. – 226 с.
14. Плющ С. М. Зв'язок особистісних та індивідуально-психологічних особливостей у розвитку стомлюваності: дис. ... канд. психол. наук: [спец.] 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / С. М. Плющ; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 1998. – 271 с.
15. Хазратова Н. В. Тренінг адаптації першокурсників до умов навчання у ВНЗ / Н. В. Хазратова // Практич. психологія та соц. робота. – 2000. – № 5. – С. 27-31.

REFERENCES

1. Rimskiy, S. & Rimskaya, R. R. (1995). *Almanakh psihologicheskikh testov [Almanac of psychological tests]*. Moscow: KSP [in Russian].
2. Bacherikov, N. E., Vorontsov, M. P., Dobromil, E. I. (1988). *Psikhogigiena umstvennogo truda uchashhejsja molodezhi [Psychohygiene of mental labor of studying youth]*. Kyiv: Zdorovia [in Russian].
3. Bodrov, V. A. (2009). *Professionalnoe utomlenie: fundamentalnye i prikladne problemy [Professional exhaustion: fundamental and applied issues]*. Moscow [in Russian].
4. Grycuk, O. V. *Rozumova vtoma studentiv pedagogichnogo vuzu yak psichologichna problema [Mental exhausting of pedagogical university students as a psychological problem]*. Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnpu_psykhol/2011_41/08.html [in Ukrainian].
5. Derevyanko, E. A., Huhalev, V. K., Likhacheva, O. A. (1976). *Integralnaya otsenka rabotosposobnosti pri umstvennom i fizicheskom trude [Integral assessment of working capacity in the process of mental and physical working]*. Moscow: Ekonomika [in Russian].
6. Zagradskiy, V. P., Egorov, A. V., Yakovets, B. C. (1981). *Znachimost pokazateley funktsionalnogo sostoyaniya organizma v otsenke umstvennoy rabotosposobnosti [The importance of indices of organism functional state in the assessment of mental working capacity]*. *Voенно-медицинский журнал – Military and medical journal*, 9, 59-62. [in Russian].
7. Ivanova, V. V. (2012). *Integratsiya umstvennoy rabotosposobnosti i dvigatelnoy aktivnosti studentov tehnikeskogo vuza v proces se professionalnoy podgotovki [Integration of mental working capacity and motor activity of technical university students in the process of professional training]*. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Chita [in Russian].
8. Ilin, E. P. (2005). *Psihofiziologiya sostoyaniy cheloveka – Psychophysiology of human states*. Saint Petersburg: Piter [in Russian].
9. Kuznietsova, O. T. & Vitruk, V.O. (2008). *Porivnialna harakterystyka pokaznykiv rozumovoi pratsezdatsnosti studentiv [Comparative analysis of indices of mental capacity of students]*. *Problemy formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia molodi : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. – Problems of healthy lifestyle formation: proceedings of all-Ukrainian scientific and practical conference (pp. 267-274)*. Lviv [in Ukrainian].
10. Maryshuk, V. L. (1974). *Issledovanye funktsionalnogo sostoyaniya dlya otsenki rabotosposobnosti, profotbora i gruppovoi sovместymosti [Researching functional state for assessing working capacity, vocational selection and group compatibility]*. *Metodologiya issledovaniy po inzhenernoy psikhologii i psikhologii truda – Research methods in engineering and labour psychology*. Lviv [in Russian].
11. Morozova, E. N., Zhuiko, D. A., Grynko, A. L. (2009). *Rabotosposobnost i psichologicheskoe sostoyanie studentov v techenie uchebnogo goda i faktory ikh opredelyayushhye [Working capacity and psychological state of students throughout an academic year and factors determining them]*. *Slobozhan. nauk.-sport. visn. – Slobozhanskiy scientific journal*, 3, 307-310 [in Russian].
12. Pashukova, T. I., Dopira, A. I., Dyakonov, G. V. (2000). *Praktykum iz zahalnoi psikhologii [Practicum in general psychology]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
13. Petriv, O. P. (2005). *Psichologichni osoblyvosti rozumovoi pratsezdatsnosti molodshyh shkolariv [Psychological peculiarities of mental capacity of primary school children]*. *Candidate's thesis* [in Ukrainian].
14. Pliushh, S. M. (1998). *Zviazok osobystisnyh ta indyvidualno-psichologichnyh osoblyvostei u rozvytku stomliuvanosti [Bonds of personal and individually-psychological peculiarities in fatigue development]*. *Candidate's thesis* [in Ukrainian].
15. Hazratova, N. V. (2000). *Trening adaptatsii pershokursnykiv do umov navchannia u VNZ [Training of adapting first-year students for the conditions of studying at higher educational institutions]*. *Prakt. psichologija ta soc. Robota – Practical psychology and social work*, 5, 27-31 [in Ukrainian].

Светлана Витальевна Шевченко,

*кандидат психологических наук, старший преподаватель кафедры психологии,
Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого,
ул. Ленина, 20, г. Мелитополь, Украина*

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОГНИТИВНОЙ И КОНАТИВНОЙ СОСТАВЛЯЮЩИХ УМСТВЕННОЙ РАБОТОСПОСОБНОСТИ ПЕРВОКУРСНИКОВ

Интеллектуальная деятельность учебной работы студентов представляет собой сложный процесс в условиях объективно существующих противоречий, которые создают большое нервно-эмоциональное напряжение, что негативно сказывается на умственной работоспособности студентов. Цель статьи заключается в экспериментальном исследовании психологических особенностей структурных компонентов когнитивной и конативной составляющей умственной работоспособности студентов-первокурсников. Дифференцируя научные исследования по проблеме умственной работоспособности и ее особенностей, мы сформулировали собственную точку зрения относительно определения конструкторов умственной работоспособности: когнитивный, эмоциональный, личностный и конативный компоненты. В ходе экспериментального исследования изучены психологиче-

ские особенности когнитивного компонента умственной работоспособности, который презентован развитостью познавательных процессов студентов, а также конативного, которые изучались нами на основе анализа данных их академической успеваемости по результатам зачетно-экзаменационной сессии. Результаты экспериментального исследования выявили, что у большинства студентов доминирует средний уровень развития умственной работоспособности по когнитивным и конативным составляющим (средний уровень устойчивости и избирательности внимания, кратковременной памяти, средний или удовлетворительный уровень развития аналитичности мышления). У первокурсников наблюдается способность к отбору значимой информации и игнорирование побочной, способность в течение определенного времени сохранять внимание на определенном объекте, не отвлекаться и не ослаблять ее. У студентов обнаружена способность оперировать понятиями, что позволяет им успешно овладевать различными видами деятельности, в частности учебной и умственной. К тому же у студентов-первокурсников диагностированы средние показатели результативности интеллектуальной деятельности, они, сдав зачетно-экзаменационную сессию на оценку «отлично» и «хорошо», демонстрируя продуктивное выполнение интеллектуальных заданий, частично завершая мыслительные действия, способны сами исправить допущенные ошибки, количество которых незначительно, обобщать, систематизировать информацию под руководством преподавателя. Это позволяет констатировать, что в целом студенты имеют почти достаточный потенциал для успешного овладения знаниями высокого качества и производительности умственной деятельности. Несмотря на это, были выявлены и довольно низкие показатели развития умственной работоспособности по выделенным компонентам, что требует разработки системы мероприятий по их повышению. Это и выступает перспективами дальнейшей работы в этом направлении.

Ключевые слова: умственная работоспособность, когнитивный компонент, конативный компонент, познавательные процессы, умственные действия.

Svitlana Shevchenko,

*PhD (Candidate of Psychological Sciences), senior lecturer, Department of Psychology,
Melitopol State Pedagogical University named after Bogdan Khmelnytsky,
20, Lenina Str., Melitopol, Ukraine*

PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF COGNITIVE AND CONATIVE COMPONENT OF FIRST-YEAR STUDENTS' MENTAL HEALTH

Intellectual activity of students is a complex process in terms of objectively existing contradictions, which create large emotional stress, adversely affecting their mental capacity. The article is aimed at experimental studying of the psychological characteristics of the structural components of cognitive and conative components of first-year students' mental capacity. Differentiating scientific sources on the issue of mental capacity and its features, the authors have formulated their own point of view on the definition of the constructs of mental capacity: cognitive, emotional, personal and conative components. During the pilot study there have been examined the psychological characteristics of the cognitive (presented by the development of students' cognitive processes) and conative components of students' mental capacity, studied on the basis of data analysis of their academic progress by the examinations results. The results of the pilot study have revealed that the majority of students have the middle level of mental capacity development according to the cognitive and conative components. First-year students are characterized by the ability to select relevant information and disregard unnecessary one, the ability to maintain attention on a specific object for a certain period of time, without weakening it and without being distracted. The students also demonstrated the ability to use concepts, which allowed them to master successfully the various activities, especially training and mental. Besides, the average indices of intellectual activity efficiency have been diagnosed in first-year students. They, having got "excellent" and "good" marks for the examinations, demonstrating the productive performance of intellectual tasks, partially completing mental actions, are able to correct the mistakes, the number of which is insignificant, to summarize, systematize information under the guidance of a teacher. This gives an opportunity to state that students have nearly enough potential for successful acquisition of high-quality knowledge and productivity of mental activity. In spite of this, there have been also detected rather low indicators of mental capacity development according to the distinguished components. It requires the development of a system of measures for their improvement, which is considered as a prospect of the further research in this direction.

Keywords: mental efficiency, cognitive component, conative component, cognitive processes, mental action.

Подано до редакції 01.02.2016

Рецензент: д. психол. н., проф. О. М. Лозова